

Statens försvarshistoriska museer
Box 14095, 104 41 Stockholm
Besöksadress: Riddargatan 13
Tel 08 51 95 63 10 Fax 08 662 68 31
info@sfhm.se www.sfhm.se

Diarienummer: 786:2-10/09
Stockholm 2010-04-09

Kulturdepartementet
Registrator
103 33 STOCKHOLM

Statens Försvarshistoriska Museers svar på regeringens uppdrag (Ku2009/2152/KT) att bidra till en nationell strategi för digitalisering, elektronisk tillgång och digitalt bevarande

Bakgrund

Inom Statens Försvarshistoriska Museer (SFHM) ingår två separata museisamlingar; den på Flygvapenmuseum i Linköping och den på Armémuseum i Stockholm. Respektive museum har också egna arkiv och bibliotek. Det gemensamma myndighetsarkivet är placerat på Armémuseum. Gemensamma programvaror för det digitala arbetet används över hela myndigheten. Digitaliseringsarbetet skiljer sig dock åt mellan de två museerna.

Flygvapenmuseums föremål registrerades på 1990-talet i SFHM:s databassystem ARMREG, som år 2002 konverterades till databas Mikromarc. Under 2009 konverterades föremålsdatabasen ännu en gång och då till databasen Primus. Konverteringen är ännu inte avslutad eftersom den har fått stå tillbaka för arbetet med utställningarna i det nya museet, som invigs i juni 2010.

Armémuseum har inom ramen för det s.k. Accessprojektet digitaliserat hela sin föremålssamling! Med digitalisering menas här att varje enskilt föremål inventerats och registrerats i databasen Primus. Dessutom har större delen av den totala föremålssamlingen publicerats och tillgängliggjorts via Internet och DigitaltMuseum (www.digitaltmuseum.se). Var och en med Internetuppkoppling har därmed möjlighet att söka bland Armémuseums föremålsbestånd. Efter att Accessprojektet avslutats pågår ett löpande arbete att korrigera och komplettera de föremålsposter som ännu inte publicerats på DigitaltMuseum. Dessutom kompletteras befintliga poster med äldre information från den analoga föremålskatalogen.

Bibliotek och arkiv arbetar löpande med digital registrering av sina respektive samlingar.

Redovisning av frågeställningar

- *Hur stor andel av samlingarna är digitaliserade respektive ursprungligen i digital format? Vilka delar av samlingarna eller vilka materialkategorier är digitaliserade och i vilken utsträckning?*

Vare sig i Flygvapenmuseums som i Armémuseums föremålssamlingar ingår material som ursprungligen är av digitalt format.

Flygvapenmuseums föremålssamling har tidigare kalkylerats innehålla ca 300 000 objekt. Siffran kan inte verifieras eftersom museet fortfarande har ett förhållandevis stort antal oregistrerade föremål. Under sommaren 2009 överförde Flygvapenmuseum de registrerade föremålen (ca 24 000 objekt) från det äldre databassystemet Micromarc till databasen Primus. Arbetet är dock inte avslutat eftersom Flygvapenmuseum prioriterat museets pågående ombyggnation. Dessutom saknas bilder på föremålen.

Armémuseums föremålssamlingar är i sin helhet digitaliserade i databasen Primus, i den meningen att samtliga föremål är digitalt sökbara. Det betyder att det inte finns någon del av samlingarna som enbart är förtecknad på papper

Både vid Flygvapenmuseum respektive Armémuseum finns stora bildsamlingar. Hos Armémuseum är ca 20 % av den analoga samlingen digitaliserad. För Flygvapenmuseum är motsvarande andel 1,5 %.

Exempel på materialkategorier inom arkiven som är digitaliserade eller ursprungligen i digitalt format:

- Armémuseum: föremålsbilder 70 %, uniformsteckningar och tryck 90 %, äldre fanteckningar 99 %, samt kanonritningar 70 %.
- Flygvapenmuseum: filmer 30 %, samt ljudinspelningar 25 %.
- *I vilken utsträckning har register och kataloger digitaliserats och i vilken utsträckning är de kompatibla med register och kataloger hos andra institutioner?*

Båda museerna använder föremålsdatabasen Primus. Innehållet i databasen är kompatibelt med alla andra museer som använder Primus, vilket i dagsläget innebär totalt 27 museer i Sverige.¹ Majoriteten är tillgängligt för samsökning via webbapplikationen DigitaltMuseum, där Armémuseum i nuläget medverkar tillsammans med Aerozeum, Miliseum, Telezeum, Garnisons- och luftvärnsmuseet, Nordiska museet, Upplandsmuseet och Designarkivet.

Ämbetsarkivens arkivförteckningar är till 100 % registrerade i Visual arkiv, Dock är inte hela arkiven förtecknade.

¹ Arkitekturmuseet, Armémuseum, Enköpings museum, Flygvapenmuseum, Junibacken, Nordiska museet, Postmuseum, Skansen, Sundsvalls museum, Svensk museitjänst, Upplandsmuseet, Karlsborgs fästningsmuseum, Garnisonsmuseet i Skövde, Aerozeum i Göteborg, Arsenalen i Strängnäs, Försvarsmuseum i Boden, Telezeum i Enköping, Brigadmuseet i Karlstad, Maritiman i Göteborg, Hemsö Fästning, Miliseum i Skillingaryd, Artillerimuseum i Kristianstad, Garnisons- och luftvärnsmuseet i Halmstad, Beredskapsmuseet i Viken, Flygmuseet F21 i Luleå, Kalixlinjens museum och Victoriafortet i Vuollerim.

På Flygvapenmuseum är hela bildsamlingen registrerad i Primus. Dessutom är ca 40 % av filmsamlingen och 75 % av ljudsamlingen registrerade i enklare Excel-register. Samma registreringsform gäller för Armémuseums bildsamling där ca 8 % behandlats. Dessa register ska i framtiden föras över till databasen Primus.

För bibliotekens del är så gott som alla böcker registrerade i databasen Micromarc som är åtkomlig via respektive museums hemsida. De flesta titlar är även registrerade i den nationella databasen Libris.

- *Vilka delar av samlingarna består av material som är, eller kan förväntas vara, upphovsrättsligt skyddat och där upphovsrätten tillkommer annan än institutionen?*

I föremålssamlingarna finns inget material för vilket upphovsrätten tillkommer någon annan institution. Däremot är delar av bildsamlingarna upphovsrättsligt skyddat av andra än myndigheten. Exempel på detta är bilder på konstverk, miljöbilder från militär verksamhet, uniformsteckningar gjorda under 1900-talet samt vissa filminspelningar och ljudupptagningar.

I respektive bibliotek är flertalet av böckerna skyddade via upphovsrätten.

- *Hur har användarmönstren utvecklats över tid vad gäller digitalt tillgängligt material (antal besök på hemsidor, antal visningar eller nedladdningar etc.).*

Flygvapenmuseums föremålssamling finns inte tillgänglig via Internet. Däremot har museets flygplanssamling – i utställningar, magasin och depositioner – sedan länge funnits på museets hemsida. 2009 var antalet besök på hemsidan/Flygplan 3 471 st. Påfallande ofta får Flygvapenmuseum förfrågningar rörande samlingarna som listats på hemsidan.

Armémuseums samlingar finns tillgängliga via DigitaltMuseum som lanserades i juni 2009. Följande siffror gäller för DigitaltMuseum som helhet, eftersom det inte finns någon tillgänglig statistik över vilka sökningar som omfattade Armémuseums föremål och vilka som omfattade övriga museisamlingar som medverkar där. Under hela 2009 hade DigitaltMuseum totalt 36 420 besök, varav 22 012 var unika besökare. Totalt visades drygt 892 000 sidor. Den genomsnittliga besökaren tittade på drygt 24 sidor under cirka 5 ½ minut. Sammantaget ökade besöken på DigitaltMuseum med 3 346% från juni (160 besök) till december (5 513 besök) 2009. Under samma period ökade de unika besökarna med 6 568% (60 resp. 4 001). Motsvarande ökning för antal sidvisningar mellan juni till december 2009 är 3 170% (3 810 resp. 124 570).

Flygvapenmuseum har sedan 2007 haft en liten andel bilder och filmer utlagda på hemsidan vilket har resulterat i 17 850 besök under perioden 2007–2009, varav 4 067 under år 2009.

Armémuseum erbjuder sedan ett par år tillbaka distribution av bilder digitalt via nedladdning från vår ftp-server eller via e-post. Sedan start har förfrågningarna ökat med ca 100 %.

Tillgängligheten till litteraturen via Libris har gjort att antalet utlån stadigt ökat. Trots att Flygvapenmuseums bibliotek varit stängt från juni 2009 effektuerades 23 % fler utlån under januari–juni än under hela 2008.

- *Hur stora delar av det digitala materialet är tillgängligt via Internet?
Hur stor andel finns endast tillgängligt för den egna personalen eller i samband med fysiska besök?*

Flygvapenmuseums föremålssamlingar finns ej tillgängliga via Internet. Föremålsposterna i databasen är endast tillgängliga för den egna personalen via den interna databasen Primus. Tillgängligheten för Primus på Flygvapenmuseum är begränsad till två personers fulla insyn i databasen.

Avseende Armémuseums föremålssamlingar är 79 140 poster (den 1/3 2010) av totalt 113 544 föremålsposter i databasen Primus (den 1/3 2010) tillgängliga via webbapplikationen DigitaltMuseum. Det betyder att det finns 34 404 föremålsposter som endast är tillgängliga för den egna personalen via vår interna databas.

Endast ett axplock ur Flygvapenmuseums bildarkiv och filmarkiv är tillgängligt via Internet.

Digitaliserade filmer, bilder och ljud finns tillgängliga för museets personal och vid förfrågan för besökare i samband med fysiskt besök på museet.

Gällande Armémuseums arkiv är 5 % av uniformstrycket presenterat på museets hemsida, endast en bråkdel av bildarkivets digitala samling.

Allt digitalt arkivmaterial är tillgängligt för personal och besökare.

Bibliotekens digitala material i form av inregistrerade böcker finns till 100 % tillgängligt via söktjänsten Libris.

- *I vilken utsträckning är det digitala materialet tillgängligt via externa system, t.ex. Europeana och K-samsök, men även kommersiella aktörer som Google?*

Flygvapenmuseums föremålssamling är inte tillgänglig via Internet och därför inte heller nåbar via K-samsök.

En s.k. ”mappning” av DigitaltMuseum till K-Samsök pågår under mars 2010. K-samsök är tänkt att fungera som en kopplingsdosa mellan olika webbplatser i Sverige och som i förlängningen (uppskattningsvis under 2010) även ska kunna leverera data vidare till Europeana. Redan nu är Armémuseums föremålsdatabas emellertid sökbar via Riksantikvarieämbetets söktjänst ”Kringla” som lanserades i februari 2010, (www.kringla.nu). Kringla använder sig av data som levereras till K-samsök.

Flygvapenmuseums filmsamling finns delvis listad på Kulturarv Östergötlands projekt Östgötafilm. Inte mindre än 25 av museets filmer kan man se delar av på denna hemsida.

Bibliotekens katalogregister är sökbara via Libris.

- *Finns det en digitaliseringsplan eller motsvarande, i vilken mån uppfylls planens mål? Vilka urvalsprinciper gäller? Vilka principer gäller för mottagande av digitalt material?*

Arbetet med att uppordna och registrera Flygvapenmuseums föremålssamling har genom åren varit eftersatt. På relativt kort tid har samlingen konverterats till olika databaser. Arbetet med databasen har sedan fått stå tillbaka för andra arbetsuppgifter inför museets nyinvigning sommaren 2010. Först till hösten 2010 kan den påbörjade konverteringen och genomgången av såväl databas som föremålssamling återupptas.

Vid Accessprojektet 2006–2009 utformades vid Armémuseum en digitaliseringsplan som gick ut på att hela föremålssamlingen skulle vara digitaliserad och sökbar via DigitaltMuseum innan projektets slut. I projektet deltog, utöver de tillfälligt anställda, även museets fast anställda personal. Denna målsättning är till stora delar uppfylld.

2006–2007 genomfördes digitaliseringsinsatser vad gäller film-, ljud och fotografi med hjälp av Access-medel på Flygvapenmuseum. Under perioden upprättades inte någon generell digitaliseringsplan med uppsatta mål, men väl principer för urval, kvalitet vad gäller bildfångst och filmformat samt framtida förvaring och bevarande. Generellt styrdes urvalet av objektets informationsvärde i kombination med dess fysiska kondition.

På Armémuseum finns en informell digital plan för arkivet där de äldre samlingarna prioriteras samt de mest efterfrågade bilderna. En person arbetar heltid med digitalisering av bildsamlingarna.

Målet för arkiven är att i möjligaste mån endast ta emot digitalt material i arkivbeständigt filformat.

Se även bifogad nyupprättad femårig digitaliseringsplan för Flygvapenmuseum.

- *Utgifter för tillgången till digitalt material? Vilka bemyndiganden finns för ett eventuellt avgiftsuttag? Principer i övrigt för avgiftsuttaget?*

I regleringsbrevet för SFHM redovisas villkoren för avgiftsbelagd verksamhet, som tillämpas i museernas arkiv och bibliotek. Detta enligt avgiftsförordningen för myndigheter.

Armémuseum tillåter fri användning utan avgifter av den text och bild som finns i föremålsdatabasen och som är publicerad på DigitaltMuseum. Om någon efterfrågar en bild av bättre kvalitet än den som återfinns där, så går det bra att beställa den från arkivet, (som även tillhandahåller föremålsfotografierna). Inga licensavgifter tas ut för att söka i DigitaltMuseum, men vid beställning av bilder av bättre kvalitet tas avgifter av museet fastställd prislista. Prislistan bygger på de principer framtagna av den tidigare svenska museiföreningens prislista. Båda museerna tar ut en låg framtagningsavgift samt en eventuell publiceringsavgift.

- *Vilka typer av upphovsrättsligt skyddat material har gjorts tillgängligt digitalt? Hur har rättigheterna i dessa fall inhämtats? Kostnader för att publicera digitalt?*

Flygvapenmuseum planerar att efter godkännande från artikelförfattarna digitalt publicera innehållet i museets årsbok Ikaros.

På Armémuseums hemsida finns en del bildmaterial knutna till externa fotografier med vilka separata avtal slutits.

- *Vad finns det för kommunikativa strategier för att nå ut med digitalt material till olika grupper? Insatser för grupper med särskilda behov?*

Handikappförbunden och Synskadades riksförbund har uppmanat myndigheter och institutioner att ta fram ett underlag till en strategi för digitalisering att inkludera satsningen på tillgänglighet i arbetet. SFHM:s handlingsplan avseende tillgänglighet utformades 2008.

Tillgänglighetsplanen ska uppdateras varje år.

Flygvapenmuseums hemsida omändras för närvarande och ska vara klar våren 2010.

På den nya hemsidan ska tillgänglighetsinformationen tydiggöras. Redan nu kan man få texten på hemsidan både uppläst och förstorad. Detsamma gäller för Armémuseums hemsida.

DigitaltMuseum marknadsförs endast via de deltagande institutionernas egna hemsidor, samt via Primus Sveriges gemensamma hemsida under Nordiska museets domän, (<http://primussverige.nordiskamuseet.se>). Dessa hemsidor vänder sig inte till några specifika grupper av besökare, utan till den ”breda intresserade allmänheten”.

- *Hur säkerställs det långsiktiga bevarandet av digitaliserat respektive ursprungsdigitalmaterial?*

I Stockholm finns myndigheten SFHM:s server för föremålssamlingar och arkiv.

Det är viktigt att man har ordentliga bevaranderutiner. Bilder bör vara av god kvalitet och i rätt format. Det är dessutom viktigt att materialet förvaras rätt, på flera ställen samt har begränsad åtkomlighet.

Myndigheten lägger stor vikt vid långsiktigt bevarande av digitala bilder, filmer och ljud. Detta sker genom att välja ett så stabila och okomprimerade filformat som möjligt för de digitala originalfilmerna, i linje med senaste råd från expertis och föreskrifter från Riksarkivet. Originalfilerna kompletteras med visnings- och brukskopior. Det digitala materialet förvaras i flera kopior och på olika databärare samt på extern arkivserver, ej belägen i museernas egna lokaler, till vilken endast nyckelpersoner har tillgång. Våra databaser (diarieföringsregistret och föremålsdatabasen) finns på en server i en datahall i Stockholm. Innehållet i dessa servrar kopieras regelbundet till en annan server på annan plats i Stockholm.

Information om det digitaliserade materialet fås genom metadata.

Under året kommer museet utarbeta en plan för långtidslagring av ADB-upptagningar utifrån Riksarkivets föreskrift 2009:2.

- *Vilka samarbeten har genomförts/initierats med andra offentliga finansierade institutioner inom områden digitalisering, elektronisk tillgång och digitalt bevarande?*

Myndigheten samarbetar med de andra svenska primusinstitutionerna, genom deltagande i regelbundna möten för att diskutera exempelvis utveckling och standardisering av Primus backoffice och DigitaltMuseum. Armémuseum deltar dessutom i det databasnätverk som startades på initiativ av Barbro Björnemalm på Upplandsmuseet och Kristina Berg på Nordiska museet. I nätverket ingår bl.a. Moderna museet, Nationalmuseum, Historiska museet, Nordiska museet, Upplandsmuseet, Arkitekturmuseet, Statens museer för världskultur, Västerbottens museum, Riksantikvarieämbetet, Stockholms läns museum, Stockholms stadsmuseum och Livrustkammaren. Meningen är att nätverket ska omfatta företrädare från alla befintliga databaser med flera användare i Sverige, däribland Primus, Sofie, Carlotta och MuseumPlus. Syftet med nätverket är att samordna oss i frågor som rör arbetet med digitalisering på våra respektive institutioner.

Flygvapenmuseums filmsamling finns delvis åtkomlig i Kulturarv Östergötlands projekt Östgötafilm.

För Armémuseums arkiv del har samarbete genomförts med Stiftelsen Föremålsvård i Grängesberg som digitaliserat ca 7 000 av Armémuseums fotografier. Fortsatt digitalisering av bilder kommer framöver att ske hos Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna.

- *Vilka samarbeten har genomförts/initierats med privata aktörer, såsom företag, folkrörelser och andra organisationer inom området?*

Flygvapenmuseum har ett omfattande samarbete med bland annat Svensk Flyghistorisk Förening, SFF, Saab, Veteranklubben Saab, olika försvarshistoriska museer och kamratföreningar med anknytning till försvarsmakten.

Myndigheten har ett gott samarbete med FHT (Försvarets Historiska Telesamlingar) samt AEF (Arboga Elektronikhistoriska Förening) vad gäller att tillgängliggöra fakta kring arméns och flygvapnets materiel på Internet.

Flygvapenmuseum har också haft stor hjälp av Svensk Flyghistorisk Förenings erfarenheter av skanning av bilder.

Svenska Finlandsfrivilligas Minnesförening har hjälpt Armémuseum att digitalisera museets bildsamling med finlandsfrivilliga från Vinterkriget.

- *Utifrån de tre strategiska områden, vilka särskilda utmaningar och möjligheter innebär den digitala tekniken inom det egna verksamhetsområdet?*

Den digitala tekniken ger framförallt möjlighet till en mycket mer effektiv hantering i det interna arbetet med våra egna samlingar avseende sökningar i databasen, registrering av nyförvärv, handläggning av utlån, registrering av magasinplaceringar etc. Den har dessutom möjliggjort allmänhetens tillgång till innehållet i våra föremålssamlingar via DigitaltMuseum. Den digitala tekniken har nog främst bidragit till att skapa mer användarvänliga lösningar i den meningen att besökarna inte behöver ta sig till respektive museum för att få information om samlingarna, utan kan få den direkt hemifrån via DigitaltMuseum. En utmaning som den digitala tekniken har medfört är vi i förlängningen kommer att vilja erbjuda tillgång till samlingarna på andra språk än svenska, i första hand engelska. En annan utmaning blir att samordna och skapa en gemensam plats för statens digitala material. Det verkar ohållbart i längden att varje enskild institution investerar i servrar för långtidslagring. Lagring och backup bör kunna samordnas centralt.

För upphovsrättsfrågan är utmaningen att ta reda på de rättmätiga ägarna till den brokiga samling av bilder som genom åren samlats in. I många fall finns ingen proveniens angiven. De möjligheter vi har är att i första hand digitalisera och tillgängliggöra de bildsamlingar där vi har upphovsrätten. Den digitala tekniken medger möjligheten att webpublicera intressanta bildsamlingar, där upphovsrätten är osäker, för att efterlysa och komma i kontakt med rättmätiga ägare.

- *Vilka samarbeten med andra offentligt finansierade institutioner bör prioriteras inom områdena digitalisering, elektronisk tillgång och digitalt bevarande?*

En gemensam satsning på en skannerrobot för digitalisering av äldre bokrariteter skulle skynda på digitaliseringen av äldre böcker avsevärt. Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna skulle förslagsvis kunna tillhandahålla tjänsten.

För den elektroniska tillgången bör vi fortsätta att samordna oss inom K-samsök-projektet, med det långsiktiga målet att K-samsök ska kunna sammankoppla alla svenska databaser med sökapplikationer på Internet. Det betyder att användarna i framtiden bara ska behöva söka på ett ställe för att få träff på förekomsten av ett visst föremål i alla svenska museisamlingar. Ungefär som ett "Libris" för museisamlingar.

Alla statliga institutioner skulle inom befintlig ram kunna bidra till en gemensam server för lagring och backup.

- *Vilka samarbeten med privata aktörer, såsom företag, folkrörelser och andra ideella organisationer, är möjliga framöver inom områdena digitalisering, elektronisk tillgång och digitalt bevarande?*

Att samarbeta med privata aktörer för att påskynda digitaliseringen av materialet på svenska minnesinstitutioner är en god idé, eftersom det rör sig

om ett så omfattande material. När väl en arbetsprocess har etablerats kommer det att krävas stora personalresurser för att utföra själva ”löpande-band-arbetet” i samband med digitaliseringen. Samlingar som erhållits från föreningar skulle kunna digitaliseras genom samarbete där vi står för utrustning och den ideella organisationen står för de personella resurserna.

Staffan Bengtsson
Överintendent SFHM

Carl Zarmén
Enhetschef Armémuseum